

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจัยสำคัญที่สุดของการดำเนินงานทุกประเภทคือ "คน" และคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของคน คือ การมีลักษณะของความเป็นผู้นำ ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้ว คนเราก็มักจะมีส่วนในการเป็นผู้นำในตัวเองไม่มากนักน้อย (นาาพร โกศลวัฒน์ 2521: 27) ซึ่งตรงกับแนวคิดของ ภิรมย์ พุทธิรัตน์ (2525: 8) ที่ว่า "โดยทั่วไปแล้วทุกคนต่างก็มีศักยภาพของความเป็นผู้นำไม่มากนักน้อย" ในทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุด คือ ครอบครัว ไปจนถึงสังคมขนาดใหญ่ คือ ประเทศ ต่างก็ต้องการผู้นำทั้งสิ้น จุดประสงค์พื้นฐานของการมีผู้นำก็เพื่อเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกให้กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ผู้นำจึงเปรียบเสมือนจุดรวมพลังของสมาชิก เป็นผู้ชี้แนะแนวทางที่จะทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมนบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการ เพราะผู้นำจะเป็นผู้ตัดสินใจสั่งการ กำหนดนโยบาย วางแผน จูงใจให้ร่วมปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ดังนั้นการทำงานขององค์การต่าง ๆ จะมีประสิทธิภาพเพียงใดย่อมต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารงานของผู้นำ ด้วยเหตุนี้ผู้นำที่ทุกสังคมต้องการ ต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลักษณะของความเป็นผู้นำที่จะสามารถปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนงานนั้น เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ว่า ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่แน่นอนเป็นอย่างไร ลักษณะของผู้นำย่อมขึ้นอยู่กับคุณสมบัติส่วนตัวบางประการและสถานการณ์ของกิจการที่ปฏิบัตินั้น ๆ ซึ่งบุคคลที่เป็นผู้นำในสถานการณ์หนึ่ง อาจจะไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำในสถานการณ์อื่น ๆ (Ralph M. Stogdill, quoted in John Adair 1979: 13) ทั้งนี้เนื่องจาก บุคคลย่อมมีความสามารถในเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันไป พนม ลิมอารีย์ (2522: 93) และโสภา ชูพิกุลชัย (2528: 112-113) มีแนวความคิดที่สอดคล้องกันว่า ไม่มีลักษณะบุคลิกภาพใดที่จะช่วยให้ผู้นำสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกสถานการณ์ แต่เป็นที่ยอมรับกันว่าคุณลักษณะบางอย่างที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้นำทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า เช่น เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ เป็นผู้ที่ปรับตัวได้ง่าย มีลักษณะค่อนข้างแสดงตัว มีความเข้มแข็งออกทน มีความคิดทันสมัย และมีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไปได้ง่าย

การกำหนดลักษณะของความเป็นผู้นำให้แน่นอนลงไปเลยเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ง่ายนัก แต่
 ได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าลักษณะความเป็นผู้นำไว้มากมาย เช่น เดวิส คีท (Davis Kieth 1967:
 99-100) ศึกษาพบว่า ลักษณะของความเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้นำต้องมีเพื่อทำให้องค์การ
 ประสบผลสำเร็จคือ

1. มีความฉลาด (Intelligence) ผู้นำจะต้องมีระดับสติปัญญาโดยเฉลี่ยสูงกว่า
 บุคคลที่เขาเป็นผู้นำ เพราะผู้นำจะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ อย่าง
 กว้างขวาง ต้องการที่จะติดต่อกับบุคคลอื่นอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้คนอื่นยอมรับความคิดเห็น
 ผู้นำจะต้องเข้าใจความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้อื่นที่ติดต่อกับตัว ดังนั้นบุคคลที่ฉลาดกว่าเท่านั้น
 ที่จะสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาได้

2. มีวุฒิภาวะทางสังคมและมีใจกว้าง (Social Maturity and Breadth)
 ผู้นำจะต้องสนใจสิ่งรอบตัวอย่างกว้างขวาง มีวุฒิภาวะทางสังคม ยอมรับสภาพต่าง ๆ ไม่ว่า
 แพ้หรือชนะ ผิดหวังหรือสำเร็จ ผู้นำจะต้องมีความอดทนต่อความคับข้องใจ เป็นคนมีเหตุผล
 เชื่อมั่นในตนเอง และนับถือตนเอง

3. มีแรงจูงใจภายในและมีความต้องการที่จะประสบผลสำเร็จ (Inner Motivation
 and Achievement Drive) ผู้นำต้องมีแรงจูงใจภายในสูง มีแรงขับที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้
 สำเร็จ และจะต้องพยายามที่จะทำสิ่งอื่น ๆ ต่อ ๆ ไป ผู้นำจะต้องทำงานหนัก ต้องมีความ
 รับผิดชอบสูง

4. มีทัศนคติเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Attitudes) ผู้นำที่
 ประสบผลสำเร็จนั้นต้องยอมรับว่างานที่สำเร็จเพราะมีคนอื่นช่วย ดังนั้นจะต้องนับถือผู้อื่นและ
 ระวังอยู่เสมอว่า ความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับความร่วมมือของบุคคลอื่นด้วย

ผลงานวิจัยของ ราล์ฟ เอ็ม สโตกคิล (Ralph M. Stogdill 1974: 74-75)
 ทั้งใน ค.ศ. 1948 และ ค.ศ. 1970 พบลักษณะของความเป็นผู้นำที่ผู้นำจะต้องมี ดังนี้

1. ลักษณะทางกาย เป็นผู้ร่ากายแข็งแรง มีท่าทางและการแต่งตัวดี
2. ภูมิหลังทางสังคม เป็นผู้ที่มีการศึกษาและลักษณะทางสังคมดี
3. สติปัญญา ผู้นำเป็นผู้ที่มีสติปัญญาสูง มีการตัดสินใจ และทักษะในการสื่อความหมาย

และการพูด

4. บุคลิกภาพ ต้องมีการตื่นตัวอยู่เสมอ ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจริยธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง
5. ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน ผู้นำปรารถนาที่จะทำดีที่สุด ปรารถนาจะรับผิดชอบ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มุ่งทำงาน
6. ลักษณะทางสังคม ผู้นำปรารถนาจะร่วมมือกับผู้อื่น มีเกียรติ เป็นที่ยอมรับของสมาชิกคนอื่น ๆ เข้าสังคมได้เก่ง มีความเฉลียวฉลาดในการสังคม

งานวิจัยของ รัศมี ภิวาลแทน (2521: 107-108) ได้ศึกษาลักษณะความเป็นผู้นำ จากแนวความคิดของผู้นำในสาขาอาชีพต่าง ๆ จำนวน 50 คน โดยใช้แบบสอบถาม ให้ผู้ตอบ เลือกลักษณะที่ตนคิดว่าเป็นลักษณะของความเป็นผู้นำ เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ในการวิจัยเรื่อง "การศึกษาพฤติกรรมความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนในจังหวัดภาคใต้" ซึ่งลักษณะความเป็นผู้นำที่พบมี 10 ด้านคือ ความรับผิดชอบ คุณธรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีมนุษยสัมพันธ์ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการตัดสินใจ การรู้จักวางแผน ความมีเหตุผล และความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน

จากแนวคิดและผลการวิจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกัน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ความเป็นผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๆ หลายด้านคือ ความรับผิดชอบ คุณธรรม ความคิดริเริ่ม มนุษยสัมพันธ์ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เชื่อมั่นในตนเอง กล้าตัดสินใจ รู้จักวางแผนในการทำงาน มีเหตุผล และจะต้องมีความเข้มแข็งอดทน

การที่จะพัฒนาความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นกับคนนั้น ไม่สามารถจะทำได้ในเวลาสั้น ๆ เพราะการเป็นผู้นำจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ สร้างสมประสบการณ์ ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลา ดังนั้นจึงควรเสริมสร้างความเป็นผู้นำให้แก่เยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย โดยการให้การศึกษาอบรม ดังที่ ธนู แสงศักดิ์ (2513: 12) ได้เสนอว่า การให้การศึกษาแก่คน ควรจะได้พัฒนาคนให้มีลักษณะความเป็นผู้นำด้วย ซึ่งในสมัยก่อนเชื่อกันว่าความเป็นผู้นำเป็นผลมาจากพันธุกรรม คือ

เป็นสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่ในปัจจุบันแนวความคิดเปลี่ยนไป โดยเชื่อว่าเป็นผู้นำนอกจากจะเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคลแล้วยังสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นแก่บุคคลได้อีกด้วย ซึ่ง อี.ที. ทอมสัน (E.T. Thompson 1958: 96) และนพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2529: 2) มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ความเป็นผู้นำสามารถสอนกันได้ ผักหักได้ และบุคคลสามารถเรียนรู้ได้ ซึ่งการพัฒนาคนให้มีคุณภาพนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนได้เหมาะสมที่สุด เมื่อคนมีประสิทธิภาพก็จะช่วยให้การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ที่ขึ้นด้วย และสถาบันที่ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงคือ โรงเรียนที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม และบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนนักเรียน คือครูนั่นเอง ดังนั้นครูจะต้องให้ผู้เรียนรู้จักคิดใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ผักฝนนักเรียนให้รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความคิดใหม่ ๆ เพื่อการสร้างสรรค์ต่อไป

จากเหตุผลดังกล่าว ครูเป็นผู้มีอิทธิพลต่อนักเรียน ในการพัฒนาความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี เพราะครูเป็นแบบอย่างของนักเรียนในด้านความประพฤติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูสังคมศึกษา นักเรียนจะเชื่อมั่น และชื่นชอบครูสังคมศึกษามาก เพราะเป็นผู้นำเอาชีวิตของสังคมเข้ามาสู่ชั้นเรียน เป็นผู้สร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้คล้ายชีวิตจริง บทบาทของครูสังคมศึกษามีความสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่จะส่งเสริมการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ รวมทั้งเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาก็ส่งเสริมลักษณะความเป็นผู้นำให้กับนักเรียนมากกว่าวิชาอื่น เพราะวิชาสังคมศึกษามีเนื้อหาที่มุ่งพัฒนาคุณภาพของประชากรให้เป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ ดังแนวคิดของ ลีโอนาร์ค เอส เคนเวอร์ธี (Leonard S. Kenworthy 1962: 3) ที่ว่า วิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาช่วยให้เด็กมีความเข้าใจมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนอื่น ๆ โดยหวังที่จะให้นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ซึ่งถ้าประชาชนเป็นพลเมืองดีของสังคมแล้วจะช่วยให้สังคมได้ผู้นำที่ดีด้วย

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะความเป็นผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และควรจะได้รับการพัฒนาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเป็นการเสริมสร้างเยาวชนที่ดีของชาติ เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพในอนาคต เพราะนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายนี้อยู่ในวัยที่มีความกระตือรือร้น ต้องการเป็นอิสระในการแสดงความคิดและดำเนินการต่าง ๆ ด้วยตนเอง ชอบแสดงความสามารถให้ผู้อื่นยอมรับ มีความรับผิดชอบต่องานที่ตนเองมี

ความสามารถทำได้ ซึ่งลักษณะเด่นของความเป็นผู้นำเหล่านี้จะปรากฏเห็นได้อย่างชัดเจน จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยเฉพาะครูสังคมศึกษา ควรจะส่งเสริมความเป็นผู้นำให้กับนักเรียน ผู้วิจัยสนใจว่าครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำให้กับนักเรียนอย่างไร โดยศึกษาจากความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำให้กับนักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีมีคุณภาพของสังคมและประเทศประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ใน 10 ด้าน ต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบ
2. ความมีคุณธรรม
3. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
4. การมีมนุษยสัมพันธ์
5. การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
6. ความเชื่อมั่นในตนเอง
7. ความสามารถในการตัดสินใจ
8. การวางแผน
9. ความมีเหตุผล
10. ความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรของการวิจัยนี้คือ ครูสังคมศึกษา 250 คน ที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนรัฐบาลในเขตกรุงเทพมหานคร 50 โรงเรียน ปีการศึกษา 2530

คำจำกัดความในการวิจัย

ครูสังคมศึกษา	หมายถึง	ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ของโรงเรียนรัฐบาล เขต กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2530
การพัฒนาความเป็นผู้นำ	หมายถึง	การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูสังคมศึกษาควรจัด ทั้งที่ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและ กิจกรรมนอกห้องเรียน ที่จะนำมาซึ่งการส่งเสริม ลักษณะความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นกับนักเรียนใน 10 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความมีคุณธรรม ความคิด- ริเริ่มสร้างสรรค์ การมีมนุษยสัมพันธ์ การยอมรับ ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการตัดสินใจ การวางแผน ความมีเหตุผล ความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน
ความรับผิดชอบ	หมายถึง	การปฏิบัติงานด้วยความผูกพันไม่ทอดทิ้ง เพื่อให้ เกิดผลดีทั้งงานในหน้าที่ส่วนตัวและส่วนรวม
ความมีคุณธรรม	หมายถึง	พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเที่ยงตรงต่อกฎเกณฑ์ ต่อตนเองและผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเป็นตัวอย่าง ที่ดีแก่คนอื่น
ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	หมายถึง	ความคิดหรือการปฏิบัติตนที่บังเกิดผลต่อการกระทำ สิ่งใดสิ่งหนึ่งใหม่ที่หรือแตกต่างไปจากเดิม
การมีมนุษยสัมพันธ์	หมายถึง	ความสามารถในการติดต่อกับและเข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข กว้างขวาง เป็นที่รู้จักของเพื่อน สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี
การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	หมายถึง	ความเป็นผู้มีใจกว้าง เปิดโอกาสให้ผู้อื่น แสดงความคิดเห็น ยอมรับความผิดพลาดของตัวเอง และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นมาพิจารณา

ความเชื่อมั่นในตนเอง	หมายถึง	ความตั้งใจที่จะทำตามความคิดที่ตนเห็นว่าถูกต้อง และแน่ใจว่ากระทำได้โดยไม่ลังเลใจ
ความสามารถในการตัดสินใจ	หมายถึง	การตกลงใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำอย่างหนึ่งอย่างใดหลังจากที่ได้พิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว
การวางแผน	หมายถึง	การวางโครงการก่อนทำงาน การทำงานอย่างมีระบบมีขั้นตอน มีการติดตามการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีเป้าหมาย
ความมีเหตุผล	หมายถึง	การใฝ่คว้าดูเหตุปัจจัยวิเคราะห์ กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างละเอียดรอบคอบโดยพิจารณาถึงความถูกต้อง และความเหมาะสม
ความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน	หมายถึง	ความสามารถของร่างกายและจิตใจที่ทนต่อความยากลำบาก การกลั่นแกล้ง และคำวิจารณ์ต่าง ๆ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เป็นแนวทางให้ครูสังคมศึกษาปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำให้แก่นักเรียน
2. เป็นแนวทางให้ผู้บริหารโรงเรียน ศึกษานิเทศก์ และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่าง ๆ ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน เช่น ให้การสนับสนุนครูเข้าอบรมความรู้เพิ่มเติม ส่งเสริมการจัดกิจกรรมในโรงเรียน เป็นต้น
3. เป็นแนวทางให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีโอกาสดพัฒนาความเป็นผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ
4. เป็นแนวทางในการวิจัยต่อไป